

Бурак Марія Василівна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КОРУПЦІЯ НА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Паливно-енергетична сфера має стратегічне значення для економіки держави, оскільки енерговиробництво та енергопостачання забезпечують енергоспоживання всіх інших галузей ринкової економіки та добробут населення. Водночас на сьогодні з прикрістю доводиться констатувати той факт, що Україні поки що не вдається побудувати ефективну модель управління паливно-енергетичним комплексом (ПЕК) та розпорядження енергетичними ресурсами.

Упродовж тривалого часу сфера енергетичних відносин залишається однією з найбільш недосконалих у плані правового регулювання та кримінально-правової охорони.

Оскільки паливно-енергетична сфера є структурним елементом національної економічної системи, то й злочини, що тут вчиняються, мають економічну спрямованість та належать до класу злочинності у сфері економіки.

Не випадково ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначено, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві, в економічній сфері є неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави [1].

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики свідчить, що на об'єктах ПЕК найбільш поширеними зловживаннями є: привласнення та розтрата майна підприємств матеріально відповідальними та службовими особами; нецільове використання грошових коштів, виділених на створення нових робочих місць для звільнених працівників вугільної галузі; укладення збиткових угод на закупівлю обладнання за завищеними цінами та реалізацію продукції нижче її собівартості; завищення обсягів виконаних робіт під час реконструкції та будівництва; зловживання керівників підприємств галузі під час проведення вексельних операцій; зловживання в енергопостачальних компаніях та їх структурних підрозділах, пов'язані з розрахунками за електроенергію, тощо.

На наш погляд, найбільшою загрозою для ПЕК є корупція.

Корупція на підприємствах ПЕК є наймасштабнішою в Україні в секторі державної економіки. Йдеться не лише про розмір завданих збитків - понад 11 млрд грн, - за яким ПЕК залишає далеко позаду решту секторів економіки, а й про кількість задіяних у них осіб.

Так, за офіційними даними Національного антикорупційного бюро (далі - НАБУ), факти корупції в ПЕК детективи НАБУ зафіксували на таких гігантах, як НАК «Нафтогаз України», НАЕК «Енергоатом», ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Укргазвидобування», ДП «Центренерго» [2].

Кожен із цих об'єктів є унікальним. Більшість із них займає на своїх ринках монопольне положення і є складовою національної безпеки: будь-які зміни, що відбуваються в діяльності цих об'єктів, є відчутними в решті галузей. Через рахунки підприємств ПЕК проходять багатомільярдні потоки. Вони є найбільшими платниками податків і в більшості випадків, бюджетоутворюючими в регіонах діяльності. Отож, спроби взяти під контроль такі об'єкти чиняться постійно. Можливості, які відкриває контроль над такими підприємствами, яскраво демонструє приклад ПАТ «Укргазвидобування» (УГВ) - найбільшого видобувника газу та газового конденсату в Україні.

Суттєво потерпають від корупції держпідприємства з видобутку нафти. Сировина продається заздалегідь визначеним компаніям, а ті чомусь «забувають» розрахуватися. За такою схемою у 2015 році, наприклад, завдано збитків ПАТ «Укрнафта» (50 % + 1 акція належать державі) на загальну суму понад 7 млрд грн. [2].

За даними детективів Бюро, ще одну корупційну схему реалізовано на низці обленерго. Вона передбачала перерахунок коштів за поставлену і спожиту електроенергію не безпосередньо постачальнику, а через посередника - приватну компанію. Детективи НАБУ не тільки викрили цю схему, а й ініціювали позовну роботу, результатом якої є повернення, зокрема, на рахунки ВАТ «Запоріжжяобленерго» понад 40 млн грн. Загальна сума угод, які НАБУ вимагає визнати недійсними, лише на підприємствах ПЕК становить майже 1 млрд грн.

Окрім маніпуляцій із цінами на видобуття нафти й газу, у сфері ПЕК є поширеними злочини, пов'язані з державними закупівлями товарів і послуг. Приміром, лише щодо ДП «НАЕК «Енергоатом» детективи здійснюють досудове розслідування у низці кримінальних проваджень саме за цією тематикою. У фокусі їх уваги закупівлі, починаючи від придбання програмного забезпечення аж до власне сировини - уранового концентрату. Корупційні злочини призводять до погіршення фінансово-економічного стану державних компаній і знижують їхню вартість [2].

Викриття економічних злочинів є складним завданням. Адже, крім тиску, якого зазнає орган досудового розслідування з боку політичних сил, чий інтереси зачіпають розслідування НАБУ,

важливою перешкодою є складний механізм встановлення збитків, завданих ДП через корупцію. По-перше, підприємства-монополісти, здійснюючи закупівлі, зазвичай апелюють до своїх потреб в отриманні унікального обладнання, яке можуть поставити лише окремі постачальники. Наскільки обґрунтованими є ці вимоги, без проведення експертизи визначити неможливо. Проте цій експертизі має передувати повна перевірка з боку аудиторської служби. Всі ці перевірки та експертизи тривають довгі місяці, знижуючи ефективність розслідувань. По-друге, через відсутність належного правового унормування встановлення збитків у розслідуванні економічних злочинів є одним з найбільш контраверсійних аспектів. Це призводить до того, що суд може відмовитися вважати за збиток недоотримані вигоду чи прибутки держкомпаній внаслідок реалізації корупційної схеми. Так само вкрай складно переконати суд у завданні шкоди інтересам ДП через тендери, якщо слідчі не назбирають прямих доказів, які б свідчили про порушення законодавства у сфері держзакупівель. Варто зазначити, що наведена проблематика є актуальною для більшості державних підприємств, завдання збитків яким викрито й розслідується детективами НАБУ. Проте на прикладі підприємств ПЕК вона є найбільш відчутною.

Таким чином, існування та розвиток паливно-енергетичної сфери в нашій країні неможливий без створення надійного механізму протидії злочинності у цій сфері. Недосконалий механізм протидії злочинності з боку контролюючих інстанцій та органів кримінальної юстиції призводить до тінізації економічних відносин у ній, подальшої криміналізації та існування корупції в ПЕК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 1993 р. № 964-I [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. - Заголовок з екрану.

2. Звіт Національного антикорупційного бюро України за 1-ше півріччя 2017 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_sayt_10.08.2017.pdf. - Заголовок з екрану.